Marťané
Za oponou vědy: Divadelní dny na Fyzikálním ústavu

Martians. Behind the curtain of science: Theater days at the Institute of Physics

Jana Žďárská

Fyzikální ústav AV ČR, Na Slovance 2, 182 00 Praha 8; zdarskaj@fzu.cz

Ve dnech 7. a 8. listopadu 2025 proběhl na Fyzikálním ústavu AV ČR za podpory Nadačního fondu IOCB Tech historicky první ročník akce Za oponou vědy: Divadelní dny FZU. Dominantou této události byla světová premiéra dramatu autorky Julie Nekola Novákové *Marťané* s Miroslavem Táborským v hlavní roli, která svým zaměřením, obsahem a náloží tíživých myšlenek doslova přikovala k židlím přítomné obecenstvo.

Fyzikální ústav AV ČR patří mezi nejúspěšnější výzkumné ústavy Akademie věd v České republice a je zároveň největší z jejích 54 veřejných výzkumných institucí. Jeho mezinárodní vědecké týmy posunují hranice poznání v šesti základních směrech fyziky. Inspirativní prostředí ústavu podporuje nejen špičkový základní, aplikovaný a mezioborový výzkum, ale také vzdělávání studentů a popularizaci vědy.

Proto možná bude čtenář překvapen, jak se toto – i když široké – zaměření Fyzikálního výzkumu propojuje s divadlem. Na první pohled by se mohlo zdát, že se přeci jen jedná o dva až příliš rozdílné obory na to, aby měly cokoli společného. Při hlubším zamyšlení však zjistíme, že se věda a umění prolínají poměrně často a zároveň se i mnohdy zajímavě doplňují.

V Československém časopise pro fyziku zavedl rubriku s názvem *Věda a umění* Jan Valenta, když v roce 2018 převzal „šéfredaktorské otěže" časopisu a uvedl ji poeticky laděným pojednáním o obrazech Jitky Brů-

Obr. 1 Hlavní roli maďarského fyzika Lea Szilarda famózně ztvárnil český herec, dabér a komik Miroslav Táborský. *Foto: Hana Görlichová*

Obr. 2 *Anděl/Marťan* v podání herce Karla Kocourka (vpravo). *Foto: Hana Görlichová*

nové-Lachmann[1]. A jaké články byste v této rubrice našli? Jsou to především reportáže z výstav. Jmenujme například výstavu Svatopluka Civiše z Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského s názvem *Když věda a umění jedno jsou*[2]. Svatopluk Civiš se prolínáním vědy a umění zabývá dlouhodobě a toto propojení představuje například na makrofotografiích nerostů. Jedna s těchto jeho výstav[3] proběhla i v Malé galerii vědeckého obrazu na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy na Karlově. Umění se věnují i někteří vědci, vzpomeňme například výstavu obrazů jaderné fyzičky a malířky Alice Valkárové *Umění věděť(t)*[4], která proběhla v roce 2024 na Fyzikálním ústavu AV v sále Adély Kochanovské. A v neposlední řadě o souvislos-

1 J. Valenta: Obrazy Jitky Brunove-Lachmann. *Čs. čas. fyz.* **68**, 187–189 (2018).
2 J. Žďárská: Věda a umění. *Čs. čas. fyz.* **68**, 244–245 (2018).
3 J. Žďárská: Makrofotografie nerostů v obrazech. *Čs. čas. fyz.* **71**, 316–317 (2021).
4 J. Žďárská: Vernisáž obrazů Alice Valkárové. *Čs. čas. fyz.* **74**, 297–299 (2024).

Obr. 3 Divadelní hra Julie Nekola Novákové *Marťané*, jejíž světová premiéra proběhla 7. listopadu 2025 na Fyzikálním ústavu AV ČR, představila složitý příběh o tíži poznání a touze zachraňovat svět. *Foto: Hana Görlichová*

tech mezi vědou a uměním svědčí již dvanáctý ročník soutěže *Věda fotogenická*, do níž letos přihlásilo 238 snímků 81 zaměstnanců z 26 pracovišť Akademie věd ČR (AV) a reportáž z této výstavy naleznete taktéž v tomto čísle.

Divadelní dny – tedy další „průnik" vědy a umění[5] vznikl jako součást Dnů otevřených dveří na Fyzikálním ústavu v rámci Týdne Akademie věd, což je pravidelná popularizační akce AV. A právě proto byly tentokrát Dny otevřených dveří na Fyzikálním ústavu trošičku jiné. Pro návštěvníky byly samozřejmě tak jako obvykle připraveny prohlídky laboratoří a různých výzkumných pracovišť a připraven byl i doprovodný program s širokým rozsahem témat. Návštěvníci si tak mohli vyslechnout zajímavosti z výzkumu vesmíru, biofyziky, laserů a dalších fyzikálních oblastí. Program byl určen jak pro fyzikální nadšence, tak i pro školy, širokou veřejnost i rodiny s dětmi.

Ovšem jako pomyslná třešnička na dortu proběhly zároveň i historicky první Divadelní dny na Fyzikálním ústavu, při nichž bylo uvedeno pět představení různých žánrů s cílem oslovit diváky všech věkových kategorií z řad odborníků i laické veřejnosti. Diváci si tak mohli vychutnat například nejlepší stand-upy ze soutěže FameLab, tanec elementárních částic Výlet do černé díry či černohumornou one man show vědce a herce Ondřeje Lidického s názvem *Mr. Tumor*, ve kterém s černým humorem a nadhledem vysvětloval původ a průběh onkologických onemocnění.

5 J. Žďárská: Úvodník – Věda a umění & umění a věda. *Čs. čas. fyz.* **74**, 407 (2024).

Obr. 4 Divadelní hru *Marťané* provázely především etické otázky. Uprostřed publika meteorolog Petr Zacharov. *Foto: Hana Görlichová*

Obr. 5 Lea Szilarda charakteristicky vykresluje i jeho osobní citát: *„Rád bych někde měl kořeny. Ale když už nemůžu mít kořeny, chtěl bych mít křídla." Foto: Hana Görlichová*

Večer poté patřil premiéře hry *Marťané*, kterou speciálně pro divadelní dny napsala naše kolegyně z Fyzikálního ústavu Julie Nekola Nováková, která vysvětluje: *„Věda není uzavřená ve slonovinové věži. Nevyhnutelně má vliv na naši společnost a kulturu – obvykle příznivý, ale někdy i hrozivý; záleží na tom, jakými způsoby ji využíváme. Už proto má společnost právo se o ní dozvídat co nejvíce. Právě od toho je tu komunikace a popularizace vědy včetně méně typických způsobů, jako je její propojování s uměním, například divadlem. Současně by se vědci a vědkyně neměli bát o své práci a jejím vlivu na společnost mluvit. Fyzik*

Obr. 6 Představení *Marťané* po právu vyvolávalo v divácích hluboké zamyšlení. *Foto: Hana Görlichová*

Leo Szilard, hrdina Marťanů, se toho rozhodně nebál; právě naopak! Byl fascinující a úžasnou osobností: brilantní vědec, amatérský diplomat, intelektuální tulák, člověk oddaný nezištné pomoci tam, kde jí bylo právě třeba. Bylo mi ctí napsat pro Divadelní dny FZU hru právě o něm – a musím také vyjádřit nesmírné díky Nadačnímu fondu IOCB Tech, díky němuž jsem na FZU mohla divadelní dny uspořádat. Doufám, že šlo nejen o ojedinělou akci, ale první vědecké divadelní dny z mnoha! Už teď totiž přemýšlíme o programu druhého ročníku..."

Jak výše autorka zmiňuje, hra pojednává o maďarském jaderném fyzikovi Leovi Szilardovi a jeho složitém osobním i profesním životě, lemovaném odchody z vlasti a neustálým cestováním, kdy při svém exilu v Londýně dostal nápad, který navždy změnil dějiny. Nápad na řetězovou štěpnou reakci – základ pro budoucí jaderné reaktory, ale také atomovou bombu. Lea Szilarda zde osobitým způsobem bravurně ztvárnil český herec, dabér a komik Miroslav Táborský[6]. Po této jednoaktové hře následovala moderovaná diskuse s Miroslavem Táborským a ředitelem Fyzikálního ústavu Akademie věd Michaelem Prouzou.

6 J. Valenta: Mark St. Germain: Relativita. *Čs. čas. fyz.* **69**, 462 (2019).

Obr. 7 Potlesk – pro herce závěr a ocenění jejich *práce*. A my diváci? V myšlenkách nám vířily otázky, na které lze jen těžko najít odpovědi. To zůstává na vědcích a jejich přístupu, protože výsledky jejich práce mohou být nejen využity, ale i zneužity. *Foto: Hana Görlichová*

První Divadelní dny FZU završilo cenami ověnčené drama Michaela Frayna s názvem *Kodaň*, jež režíroval Jakub Špalek. Napínavý příběh rekonstruoval situaci z roku 1941, kdy se tajně setkali přední nukleární fyzici Niels Bohr a Werner Heisenberg. Za ztvárnění hry, která je považována za jeden z vrcholů dramatiky konce 20. století, sklidili herci z divadelního spolku Kašpar ve zcela zaplněném sále Adély Kochanovské potlesk ve stoje.

A jaké dojmy si odnesli přítomní hosté? O tom, že je představení zaujala, svědčí i fotografické záběry na zadumané obecenstvo v sále. Jedním z diváků byl například předseda Vědecké rady AV ČR Pavel Baran, který připomíná: „*Performance Marťané v rámci Divadelních dnů Fyzikálního ústavu skvělým způsobem přiblížila vyprodanému sálu kariéru, práci a osobní dilemata maďarského fyzika Lea Szilarda. Zážitek z představení navíc umocnilo osobité ztvárnění L. Szilarda Miroslavem Táborským.*"

Mezi hosty byla i šéfredaktorka portálu VědaVýzkum.cz Vladislava Vojtíšková, která divadelní přestavení ověnčila těmito slovy: „*Zpracovat vědu umělecky je výborný nápad, protože vztah – a to i vztah k vědě – se často buduje přes emoce. Umění má sílu*

Obr. 8 Po této jednoaktové hře moderovala Julie Nekola Nováková diskusi s Miroslavem Táborským a ředitelem Fyzikálního ústavu Akademie věd Michaelem Prouzou. *Foto: Hana Görlichová*

emoce předat. Hlas Miroslava Táborského byl velmi podmanivý a díky hře jsem se dozvěděla o Leovi Szilardovi, kterého jsem do té doby neznala. Hra navíc pěkně ukázala etická dilemata, před kterými vědci stáli a i dnes někdy stojí."

A v obecenstvu nepřehlédnutelný, a to nejen svojí výškou, byl i meteorolog a popularizátor počasí Petr Zacharov z Ústavu fyziky atmosféry AV ČR, který dodává: „*Milé divadelní představení Fyzikálního ústavu, okořeněné mistrným umem Miroslava Táborského. Jednoaktovka zpytující svědomí průkopníka jaderné reakce nutí k zamyšlení, jak mohou vědci nakládat se svými objevy.*"

První Divadelní dny na Fyzikálním ústavu jsou za námi. Je možno říct, že nejen výběrem témat a úžasným ztvárněním přítomnými herci, ale i skutečně divadelní atmosférou včetně potlesku ve stoje se tento první ročník nesmazatelně zapsal do paměti všech, kteří jej navštívili. Budeme se těšit na další pokračování této zajímavé akce i na výběr her i herců, protože zajímavých témat je k dispozici jistě mnoho.